

“SIVE ZONE” IZVANUGOVORNE ODGOVORNOSTI – PODRUČJA MOGUĆE PRIMJENE PRAVILA O ODGOVORNOSTI NA TEMELJU KRIVNJE I OBJEKTIVNE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

Dr. sc. Maja Bukovac Puvača, docent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 347.51
Ur.: 28. siječnja 2009.
Pr.: 11. veljače 2009.
Izvorni znanstveni članak

Rad se bavi pitanjem granice područja moguće primjene pravila o odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti za štetu u hrvatskom i poredbenom pravu. Razvoj odštetnog prava doveo je do toga da je ta granica u praksi postala sve manje jasna i vidljiva. Stroga odgovornost na temelju presumirane krivnje u nekim se područjima odgovornosti približila objektivnoj, čemu je u poredbenom pravu poseban doprinos dala sudska praksa. S druge strane, posebni slučajevi objektivne odgovornosti priznaju različite vrste i broj egzoneracijskih razloga, pa su neki od njih po svojoj "strogoći" relativno blagi. Hrvatsko pravo, zbog prepuštanja sudskoj praksi da u svakom konkretnom slučaju odlučuje koje su stvari i djelatnosti opasne, a koje nisu, ima zakonom priznato područje odgovornosti u kojem pitanje primjene subjektivne ili objektivne odgovornosti za štetu ostaje trajno otvoreno.

Ključne riječi: odgovornost za štetu, subjektivna odgovornost za štetu, objektivna odgovornost za štetu, krivnja, opasna stvar, opasna djelatnost.

1. Uvod

Subjektivnu (kulpoznu) i objektivnu (kauzalnu) odgovornost za štetu uobičajeno je u pravnoj teoriji i sudskoj praksi razmatrati kao alternativne temelje odgovornosti, dvije odvojene, međusobno isključive vrste odgovornosti. U konkretnom odnosu odgovornosti za štetu štetnik, odnosno odgovorna osoba, odgovara, ili prema pravilima subjektivne, ili prema pravilima objektivne odgovornosti. Prije odluke o odgovornosti konkretan se odnos podvodi pod jednu ili drugu vrstu odgovornosti. One, međutim, ne predstavljaju jedinstvene

kategorije, već imaju i svoje podvrste, pa ovisno o postojanju posebnih pravila o odgovornosti i oslobođenju od iste, mogu biti strože ili blaže.¹

Općenito govoreći, u praksi su za podvođenje pod pravila o odgovornosti najmanje sporni slučajevi koji spadaju u krajnje kategorije – najstrožu i najblažu odgovornost. Gdje je točno granica primjene pravila subjektivne i objektivne odgovornosti nije uvijek lako precizno odrediti. Pod "sivim zonama" odgovornosti u ovome radu podrazumijevamo upravo to granično područje, slučajeve mogućih preklapanja, za koje može biti sporno treba li ih podvesti pod pravila o subjektivnoj ili pravila o objektivnoj odgovornosti za štetu.

U našem je pravu, kao i poredbenom, odgovornost na temelju krivnje pravilo (čl. 1045. st. 1. Zakona o obveznim odnosima²),³ a objektivna odgovornost izuzetak. Pravila objektivne odgovornosti primjenjuju se na štete od opasne stvari i djelatnosti (čl. 1045. st. 3. ZOO-a) te na štete u drugim slučajevima propisanim zakonom (čl. 1045. st. 4. ZOO-a). Koje su to stvari i djelatnosti opasne, ZOO nije definirao, već je to pitanje prepustio sudskoj praksi i pravnoj teoriji. Za neke opasne stvari i djelatnosti, zakonodavac nije kvalifikaciju opasnosti prepustio sudskoj praksi, već je objektivna odgovornost njihovih imatelja, odnosno vršitelja propisana ZOO-om⁴ i drugim zakonima.⁵ Ovi slučajevi odgovornosti, kada je objektivna odgovornost posebno propisana ZOO-om ili drugim propisom, nisu predmet razmatranja ovoga rada jer za njih, u pravilu, nije sporno ulaze li u područje objektivne odgovornosti za štetu. Kao "siva zona" odgovornosti zanima nas prvenstveno područje primjene odgovornosti za štetu od opasnih stvari ili opasne djelatnosti. Postoje li uopće jasne granice primjene subjektivne i objektivne odgovornosti za štetu u sustavu odgovornosti, u kojem se sve dok se ne izvrši

¹ Tako bi se klasičan put od najstrože do najblaže odgovornosti kretao od objektivne odgovornosti bez mogućnosti egzoneracije kao najstrožeg oblika odgovornosti (apsolutna odgovornost), preko objektivne odgovornosti s klasičnim egzoneracijskim razlozima (viša sila, isključiva radnja oštećenika, isključiva radnja treće osobe), objektivne odgovornosti sa širim spektrom egzoneracijskih razloga te subjektivne odgovornosti kod koje se krivnja presumira i završavao kod subjektivne odgovornosti kod koje se krivnja dokazuje, kao najblaže vrste odgovornosti.

² NN 35/05 i 41/08, dalje u tekstu: ZOO.

³ (1) *Tko drugome prouzroči štetu, dužan je naknaditi je ako ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivnje.*

⁴ Motorna vozila u pogonu su opasna stvar i propisana je objektivna odgovornost njihova imatelja za njima prouzročene štete trećim osobama (čl. 1069. ZOO-a), opasna je stvar i proizvod s nedostatkom koji predstavlja opasnost štete za osobe ili stvari (čl. 1073. ZOO-a), okupljanje većeg broja ljudi stvara pojačanu opasnost nastanka štete, pa je i odgovornost organizatora priredbi objektivna (čl. 1081. ZOO-a).

⁵ Tako, npr. prema pravilima objektivne odgovornosti za štetu odgovaraju korisnik nuklearnog uređaja (vidi čl. 11. Zakona o odgovornosti za nuklearnu štetu, NN 143/98), tvrtke koje obavljaju djelatnost koja predstavlja rizik za okoliš i ljudsko zdravlje (vidi čl. 150. st. 1. i čl. 151. st. 1. Zakona o zaštiti okoliša, NN 110/07). Prijevoz je opasna djelatnost i posebni propisi (u pravilu usklađeni s odredbama o odgovornosti prijevoznika propisanih međunarodnim konvencijama) za neke vrste šteta propisuju objektivnu (ugovornu) odgovornost prijevoznika, dok se na odgovornost prijevoznika prema trećima (koji nisu putnici ili korisnici prijevoza) primjenjuju opća pravila o odgovornosti.

kvalifikacija neke konkretne stvari ili djelatnosti kao opasne, ne zna hoće li sud primijeniti pravila o objektivnoj odgovornosti ili će odgovornost prosuđivati prema pravilima o odgovornosti na temelju krivnje? Kakva to opasnost mora biti i nije li u većini slučajeva ona rezultat činjenice da se određena djelatnost nije dovoljno pažljivo obavljala, odnosno s određenom stvari dovoljno pažljivo postupalo, pa bi i primjena pravila o odgovornosti na temelju krivnje dovela do istog rezultata? U ovom će se radu nastojati otvoriti neka od pitanja u tom smjeru te navesti na razmišljanja o tomu treba li području moguće primjene objektivne odgovornosti u našem pravu postaviti neke konkretnije granice.

I u poredbenom odštetnom pravu postoje "sive zone" odgovornosti, a posljedica su, prvenstveno, općeg trenda poštovanja odgovornosti. Iako se kao najočitiiji pokazatelj toga trenda obično ističe uvođenje novih slučajeva objektivne odgovornosti, svakako nisu zanemarive ni izmjene pravila o subjektivnoj odgovornosti, odnosno njihova tumačenja u sudskoj praksi. Objektivizacijom krivnje, zahtjevima za sve višim standardima pažnje i sniženjem stupnja krivnje za koji se odgovara, kao i prebacivanjem tereta dokaza nekrivnje na tuženika, odgovornost na temelju krivnje, vremenom je u pojedinim područjima odgovornosti postajala sve stroža, odnosno oslobođenje od nje sve teže. Poštovanje odgovornosti na temelju presumirane krivnje s jedne strane i istovremeno povećanje broja posebnih slučajeva objektivne odgovornosti, od kojih neki priznaju i vrlo široku lepezu egzoneracijskih razloga, rezultirali su sve težim odvajanjem područja primjene subjektivne i objektivne odgovornosti u poredbenom odštetnom pravu. Tomu je na području Europske unije pridonio i proces selektivnog i djelomičnog ujednačavanja pravila o odgovornosti za štetu čije rezultate države članice ponekad teško uklapaju u nacionalne odštetnopravne sustave.

2. Odgovornost na temelju presumirane krivnje

2.1. Općenito o krivnji u suvremenom odštetnom pravu

Danas se neki argumenti "za" krivnju kao temelj odgovornosti, kojima se bavila starija pravna teorija, čine pomalo idealističnim.⁶ Ono na što se suvremeni

⁶ Tako se za krivnju kao temelj odgovornosti obično isticalo: jaku logičnu privlačnost (da svatko odgovara za svoje skrivljeno ponašanje čini se prirodnim, pravilom koje proizlazi iz zdravog razuma, kao i suprotno pravilo – da nitko ne odgovara za štetu koju nije prouzročio svojom krivnjom), moralnu vrijednost (za krivnju kao kriterij odgovornosti često se isticalo da predstavlja pobjedu pravde), socijalnu vrijednost (odštetno pravo je shvaćeno kao mehanizam održavanja ravnoteže između čovjekove slobode i obveza koje proizlaze iz života u društvu), odgovornost pojedinca (pravo koje uzima krivnju kao kriterij odgovornosti priznaje čovjekovu slobodu i odgovornost, njegovu sposobnost da se ponaša društveno odgovorno, bira između dobra i zla.) U 19. stoljeću javljaju se argumenti protiv krivnje kao temelja odgovornosti: kao funkcija odštetnoga prava počinje se isticati naknada gubitaka (pod utjecajem pozitivističke škole javlja se ideja da se odštetno pravo treba baviti isključivo gubicima i njihovim naknađivanjem, a ne moralnim procjenama osoba), potreba razlikovanja kaznene i građanske odgovornosti (kaznjavanja i naknađivanja štete), "socijalizacija prava" (odštetno pravo treba se temeljiti na društvenom interesu naknade štete, a ne krivnji štetnika), sposobnost snošenja gubitaka (nesreće na radu, industrijske

zakonodavci pri propisivanju odgovornosti usredotočuju jest opasnost, odnosno stupanj rizika nastanka šteta i na koga ga prebaciti. Ukoliko je ta opasnost veća, od potencijalnog se štetnika zahtijevaju stroži standardi pažnje i prebacuje teret dokazivanja da nije kriv, a izuzetno velika opasnost, širok krug potencijalnih oštećenika i mogućnost nastanka šteta većeg obujma, navodi zakonodavce na propisivanje odgovornosti za štetu bez obzira na krivnju. Iako je odgovornost na temelju krivnje ostala temeljno pravilo o odgovornosti za štetu, vremenom su iz samog pojma krivnje potisnuti moralni sadržaji,⁷ budući da se skrivljenost i neskrivljenost u pravilu vezuju uz apstraktne, objektivne standarde ponašanja, a ne psihički odnos konkretnog štetnika prema štetnoj radnji i/ili njezinoj posljedici, tj. šteti. Zato je opći pojam krivnje, kao pretpostavke odgovornosti za štetu, iznimno teško definirati, osobito u onim odštetnopravnim sustavima gdje je krivnju i protupravnost teško razdvojiti i posebno razmatrati.⁸

2.2. *Odgovornost na temelju presumirane krivnje u našem pravu*

Odgovornost na temelju presumirane krivnje temeljno je pravilo o odgovornosti u našem pravu (čl. 1045. st. 1. ZOO-a: *Tko drugome prouzroči štetu, dužan je naknaditi je ako ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivnje*), a primjena načela dokazane krivnje iznimka je koja mora biti izričito propisana.⁹ ZOO ne daje definiciju krivnje, već samo navodi njezina dva temeljna oblika – namjeru i nepažnju: *Krivnja postoji kad je štetnik prouzročio štetu namjerno ili nepažnjom* (čl. 1049. ZOO-a), ali ni njih ne definira. U našoj teoriji neki autori krivnju razmatraju kao subjektivni element protupravnosti,¹⁰ dok drugi smatraju, da ukoliko možda i postoje teorijski razlozi za svrstavanje

nezgode dovele su do uvođenja posebnih pravila o odgovornosti poslodavaca), itd. U prošlom stoljeću počinje se isticati da odgovornost na temelju krivnje nema inherentnu moralnu vrijednost budući da pravni pojam krivnje može biti vrlo daleko od moralnog pojma. Krivnja i nepažnja više predstavljaju odstupanja od standardnog ponašanja, a ne stanje svijesti. Ako je krivnja socijalni, a ne moralni pojam, ona u mnogim područjima aktivnosti, kao kriterij odgovornosti ima malu socijalnu vrijednost, posebno kada ne postoji korelacija između stupnja krivnje i opsega štete za koju se odgovara (u ovom smislu kaznena odgovornost ima veću društvenu vrijednost). Vidi: Tunc, André, *The proper place of fault in a modern law of tort*, International encyclopedia of comparative law, Vol. XI Torts, Part I, I-115. – I-153., str. 63.-86.

⁷ O ulozi krivnje kao moralnog pojma u suvremenoj građanskopravnoj odgovornosti vidi: Peschka, Vilmos, *The Removal of Ethical and Moral Content from Tort Liability*, Acta Juridica Hungarica, Vol. 42, No. 3. (2001), str. 133.-148.

⁸ O protupravnosti i krivnji, odnosno njihovu razlikovanju u poredbenopravnim sustavima, vidi: Koziol, H. (ed.) et al.: *Unification of Tort Law: Wrongfulness*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1998.

⁹ Npr. prema čl. 740. ZOO-a, ako gost ne prijavi nestanak, uništenje ili oštećenje stvari čim za njih dozna, ima pravo na naknadu samo ako dokaže da je šteta nastala krivnjom ugostitelja ili osobe za koju on odgovara.

¹⁰ Vidi: Klarić, Petar, Vedriš, Martin, *Gradansko pravo, Opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*, XI. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 597.; Gorenc, Vilim, *Komentar Zakona o obveznim odnosima, RRiF-plus*, Zagreb, 2005., str. 1611.

krivnje u pojam protupravnosti, ne postoje i praktični razlozi za to, te krivnju razmatraju kao posebnu pretpostavku odgovornosti za štetu, posve različitu od pojma protupravnosti.¹¹

Zadržavanje na, iz kaznenog prava "posuđenoj", definiciji krivnje kao određenog psihičkog odnosa štetnika prema djelu (štetnoj radnji) i posljedici (šteti), uglavnom je zadovoljilo našu pravnu teoriju, zbog relativno malog praktičnog značaja takvog općeg pojma.¹² Ono čemu se, sasvim opravdano, u pravnoj teoriji i sudskoj praksi¹³ posvetilo više pozornosti, vrste su i stupnjevi krivnje. Krivnja se javlja u dva oblika – kao namjera (*dolus*) i nepažnja (*culpa*). Namjerno postupi onaj koji postupi znajući i hotimice, dok s nepažnjom postupi onaj koji ne upotrijebi potreban stupanj pažnje, onu pažnju koju bi upotrijebio prosječan čovjek (krajnja nepažnja, *culpa lata*) ili onu koju bi upotrijebio dobar gospodarstvenik, odnosno dobar domaćin (obična nepažnja, *culpa levis*).¹⁴ Za postojanje namjere bitni su subjektivni elementi – volja i znanje koji se odnose na samu radnju i njezine posljedice,¹⁵ dok znanje o protupravnosti te radnje nije bitno, dovoljno je da je ona objektivno protupravna.¹⁶ Nepažnja se, suprotno tomu, određuje objektivno, usporedbom ponašanja štetnika s ponašanjem drugih ljudi u istim ili sličnim okolnostima u kojima je štetnik bio.¹⁷ Krajnja je nepažnja teži stupanj nepažnje (kada štetnik ne postupi

¹¹ Grbin, Ivo, Odgovornost za štetu po osnovi krivnje, u: Crnić, Ivica, et al., Odgovornost za štetu, Inženjerski biro, Zagreb, 2004., str. 4.-5. Isti, Odgovornost za štetu po osnovi krivnje, Hrvatska pravna revija, br. 11., 2004., str. 2.

¹² Vidi: Klarić/Vedriš, op. cit., str. 597.-599. Krivnju kao opći pojam Vizner je definirao kao "negativan subjektivni odnos između za rasuđivanje sposobnog štetnika i njegove štetne radnje kojeg pravni poredak osuđuje, uzimajući u obzir konkretno postojeće okolnosti i štetnikovu sposobnost za rasuđivanje, pošto se štetnik, usprkos postojanjima spomenutih činjenica, nije ponašao kao razuman i pažljiv čovjek, već je svojim negativnim stavom i ponašanjem povrijedio neko tuđe subjektivno pravo ili pravom zaštićeni interes, koje pravni poredak njihovim titularima odnosno presumptivnim ovlaštenicima garantira i zaštićuje." Vizner, Boris, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, I Opći dio Osnove obveznih odnosa, 2. knjiga, Zagreb, 1978., str. 676.-677.

¹³ Pregled sudske prakse o odgovornosti na temelju krivnje vidi kod: Crnić, Ivica, Odštetno pravo, Zbirka sudskih rješidbi o naknadi i popravljanju štete s napomenama i propisima, Drugo bitno izmijenjeno i dopunjeno izd., Zgombić § Partneri – nakladništvo i informatika, Zagreb, 2008., str. 10.-20., 45.-49.

¹⁴ Neznatna nepažnja (*culpa levissima*) u našem pravu nije dovoljna za postojanje odgovornosti.

¹⁵ Razlikuju se dvije vrste namjere, izravna i neizravna. O izravnoj je namjeri riječ kada je štetnik svojom radnjom htio uzrokovati drugome štetu, njegova je namjera usmjerena baš na postizanje štetne posljedice. Kod neizravne namjere štetnik je svjestan mogućnosti da svojom radnjom uzrokuje drugome štetu, koju ne želi, ali na nju ipak pristaje. Grbin, op. cit., str. 3.; Vizner, op. cit., str. 681.

¹⁶ Prije ZOO-a u našem se pravu razlikovalo tri stupnja namjere: obična namjera, zla namjera i zluradost. Obična namjera odgovara današnjem pojmu namjere, zla je namjera postojala ako je štetnik uz to znao da je njegova radnja protupravna, a zluradost je postupao ako je uz to, nanoseći štetu iskazao određenu radost ili objijest. Klarić/Vedriš, op. cit., str. 597.

¹⁷ "Štetnik postupi nepažljivo (*culpa*) kad ne želi nastupanje štete drugome, niti na to pristaje, ali se ipak ne ponaša onako kako to pravni poredak od njega očekuje. Kad štetnik olako smatra da do štete neće doći ili da će je moći spriječiti (svjesna nepažnja) ili pak uopće ne zna da svojim

ni s pažnjom koju bi upotrijebio svaki prosječan čovjek, gospodarstvenik, stručnjak), u praktičnim posljedicama izjednačen s namjerom, dok je obična nepažnja blaži stupanj nepažnje, izostanak onog stupnja pažnje koji bi bio upotrijebio pozoran čovjek, dobar gospodarstvenik, odnosno stručnjak.¹⁸ U pravilu se postupanje štetnika uspoređuje s apstraktnim čovjekom i takva se obična nepažnja zove *culpa levis in abstracto*, a iznimno se pri procjeni postoji li obična nepažnja uzima u obzir štetnikovo uobičajeno ponašanje, odnosno pažnja koju primjenjuje u svojim vlastitim stvarima,¹⁹ kada se radi o običnoj nepažnji koja se zove *culpa levis in concreto*.²⁰

Predmnijeva se obična nepažnja (čl. 1045. st. 2. ZOO-a²¹), dakle najblaži oblik i stupanj krivnje štetnika, koji je u većini slučajeva dovoljan za odgovornost štetnika. Kada odgovornost postoji samo ukoliko je šteta prouzročena namjerno ili grubom nepažnjom,²² navedena predmnijeva ne vrijedi, pa je na oštećeniku dokazati postojanje namjere, odnosno grube nepažnje, osim ukoliko presumpcija grube nepažnje ili namjere ne bi bila izričito propisana

postupanjem može uzrokovati štetu, a trebao bi toga biti svjestan (nesvjesna nepažnja), kao u konkretnom slučaju (pod pretpostavkom da su prigovori tuženika o uzrocima prometne nezgode neosnovani), onda pravni poredak zahtijeva od štetnika ponašanje koje se očekuje i od drugih ljudi u takvoj situaciji. Krajnja nepažnja (*culpa lata*) postoji kad štetnik nije postupao onakvom pažnjom kakvu bi upotrijebio svaki prosječan čovjek, dakle radi se o nerazumnom ponašanju koje se često izjednačava s namjerom (*culpa lata dolo proxima*). Za razliku od krajnje nepažnje, obična nepažnja (*culpa levis*) postoji kad štetnik ne postupa kao naročito pažljiv čovjek (dobar domaćin, dobar stručnjak ili dobar gospodarstvenik), dakle uspoređuje ga se s apstraktnom osobom sličnih svojstava (*culpa levis in abstracto*), premda se u nekim slučajevima ponašanje štetnika može ocijeniti i kao *culpa levis in concreto*, kad nije upotrijebio ni onu pažnju koju primjenjuje u vlastitim stvarima (*diligentia quam in suis rebus*).” (VSRH, Rev-1460/1999-2, od 30. listopada 2002.).

“Nepažljivo postupa onaj tko ne želi nastupanje štetne posljedice niti na nju pristaje, ali se ipak ne ponaša onako kako to pravni poredak od njega očekuje. On je lakomisen te smatra da do štete neće doći ili da će je moći spriječiti (svjesna nepažnja) ili pak uopće ne zna da svojim postupanjem može uzrokovati štetu, a trebao bi biti toga svjestan (nesvjesna nepažnja). Razlikuju se dva stupnja nepažnje i to: krajnja nepažnja (*culpa lata*) kad netko ne postupa ni s onakvom pažnjom koju bi upotrijebio svaki prosječan čovjek, te obična nepažnja (*culpa levis*) kad netko nije postupao kao naročito pažljiv čovjek.” (VSRH, Rev 387/1998-2, od 19. ožujka 1998.). Vidi i: VSRH, Rev 3725/1999-2 od 11. ožujka 2003. i VSRH, Rev 3030/1994-2, od 24. rujna 1997. Sve su odluke dostupne na: <http://sudskapraksa.vsrh.hr>.

¹⁸ Klarić/Vedriš, op. cit., str. 598.-599.; Gorenc, op. cit., str. 1624.

¹⁹ Tako npr. čl. 1091. st. 2. ZOO-a propisuje da ako je štetnik prouzročio štetu radeći nešto korisno za oštećenika, sud može odrediti nižu naknadu, vodeći računa o brižljivosti koju štetnik pokazuje u vlastitim poslovima. Prema čl. 727. st. 1. ZOO-a, kod besplatne ostave ostavoprimalac je dužan čuvati stvar kao svoju vlastitu.

²⁰ Grbin, op. cit., str. 4., Klarić/Vedriš, op. cit., str. 599., Vizner, op. cit., str. 682.-683.

²¹ Ova odredba predstavlja ozakonjenje stajališta sudske prakse. Naime, bivši ZOO nije sadržavao izričitu odredbu u tom smislu pa je na pitanje koji se oblik krivnje presumira odgovor bila dala sudska praksa.

²² Npr. oštećenik ima pravo zahtijevati popravlanje štete koju mu je zaposlenik prouzročio na radu i u svezi s radom neposredno od zaposlenika, samo ako ju je ovaj prouzročio namjerno (čl. 1061. st. 2. ZOO-a), a poslodavac ima pravo regresa prema zaposleniku za štetu koju je ovaj trećima u radu ili u svezi s radom prouzročio namjerno ili iz krajnje nepažnje (čl. 1061. st. 3. ZOO-a).

nekim drugim propisom ili nedvojbeno proizlazila iz smisla odredbe toga propisa.

Možemo zaključiti da su u nedostatku zakonskih definicija, pravna teorija i sudska praksa dale velik doprinos definiranju oblika i stupnjeva krivnje i pri tomu su zaista vrlo usuglašene.

2.3. Poredbeno pravo

I u poredbenom je pravu odgovornost na temelju krivnje pravilo, ali prebacivanje tereta dokaza nekrivnje na tuženika uglavnom nije propisano kao opće pravilo. Sudska je praksa, međutim, u pojedinim europskim državama značajno proširila polje primjene odgovornosti na temelju presumirane krivnje.²³ S obzirom na zakonodavna rješenja, već se i slučajevi u kojima je teret dokaza nekrivnje prebačen na tuženika u pojedinim odštetnopravnim sustavima smatraju "sivom zonom" odgovornosti zbog činjenice da omogućavaju da odgovara i tuženik koji nije kriv, ali to nije u mogućnosti dokazati.

U austrijskom odštetnom pravu, odgovornost na temelju krivnje ustanovljava se bez obzira na stupanj nepažnje (ABGB²⁴, §§ 1294. i 1295.). Kao temelj zahtjeva za povećanjem stupnja uobičajene pažnje ističe se opasnost od nanošenja štete drugome, što je ona veća to je viši standard pažnje koji se zahtijeva.²⁵ Ukoliko se ne radi samo o opasnosti koja je povećana u konkretnim okolnostima, već je ona tipično povezana s određenim ponašanjem, zaštitni propisi (*Schutzgesetze*) često postrožuju odgovornost općenito zabranjujući neka ponašanja zbog njihove apstraktne opasnosti.²⁶ Za skidanje tereta dokaza s oštećene strane smatra se da se udaljava od pravila o odgovornosti na temelju krivnje jer omogućava da odgovara i štetnik koji nije kriv, ali to ne može dokazati. Ovaj način postroženja odgovornosti koriste ABGB i posebni propisi ukoliko je izvor povećane opasnosti u sferi štetnika. U kombinaciji s opasnošću ili rizičnim smještajem stvari, neispravnošću građevine ili životinjama, objektivna povreda dužne pažnje dovoljna je da uspostavi odgovornost prema §§ 1318.-1320. ABGB-a.²⁷ Paragraf 1318. propisuje odgovornost za pad opasno

²³ Vidi infra, 2.2.

²⁴ *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* iz 1811., na snazi od 1.1.1812. (JGS 946.).

²⁵ Budući da se kod odgovornosti na temelju krivnje odgovara bez obzira na stupanj nepažnje, smatra se da bi daljnje postroženje moglo ići samo u smjeru odgovornosti i za najblaži stupanj nepažnje (*culpa levissima*), koji prema još uvijek prevladavajućem mišljenju pravne teorije i sudske prakse, ne dovodi do odgovornosti jer svatko treba računati na redovni stupanj obzira. I objektivizacija krivnje bila bi put prema postroženju odgovornosti, ali se krivnja u pravilu procjenjuje s obzirom na subjektivne sposobnosti štetnika, uz izuzetak stručnjaka kojima se procjenjuje s obzirom na objektivne standarde. Koch, Bernhard, A., Koziol, Helmut, Austria, u: Koch, B., A., Koziol, H. (eds.) et al., *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, The Hague, 2002., str. 10.

²⁶ *Ibid.*, str. 9.

²⁷ *Ibid.*, str. 12.

smještenih stvari,²⁸ § 1319. odgovornost imatelja neispravnih zgrada,²⁹ a § 1320. odgovornost za štete od životinja.³⁰

I njemački je zakonodavac u niz odredbi BGB³¹-a (§§ 831.-834., 836.-838.) prebacio teret dokaza. To su slučajevi odgovornosti za drugoga (zastupnike, djecu, deliktno nesposobne osobe), odgovornosti imatelja životinja koje se koriste u komercijalne ili profesionalne svrhe, odgovornost posjednika životinja koji nad njima vrši nadzor na temelju ugovora, odgovornost sadašnjeg ili bivšeg posjednika nekretnine za štetu od rušenja konstrukcija ili zgrada, odgovornost ovlaštenog posjednika ili nadzornika takvih konstrukcija ili zgrada.³² Krivnja štetnika se presumira i na njemu je dokazati da nije kriv, ili dokazujući da je njegovo postupanje bilo primjereno s obzirom na pažnju koja se općenito traži u tim situacijama, ili dokazujući okolnosti koje štetni događaj čine neizbježivim bez obzira na primjereno ponašanje. On je, dakle suočen s rizikom nedostatka dokaza.³³

Opći princip odgovornosti i u španjolskom je odštetnom pravu odgovornost na temelju krivnje (*Codigo Civil*³⁴, čl. 1902.), ali se slučajevi objektivne odgovornosti nalaze i u CC-u i u mnogim posebnim propisima o odgovornosti. Ipak ne postoji oštra podvojenost, s jedne strane odluke sudova su dovele do postroženja odgovornosti na temelju krivnje (proces koji je započeo 50-ih godina), a s druge pravila o objektivnoj odgovornosti nemaju isti intenzitet u svim slučajevima.³⁵ U CC-u je teret dokaza prebačen kod odredbi koje propisuju

²⁸ Odnosi se i na tekućine koje procure. Rizik nastanka štete mora biti procijenjen s obzirom na opće životno iskustvo. Osobna krivnja nije pretpostavka odgovornosti i svejedno je tko je stvar smjestio ili bacio. Imatelj prostora sa, ili iz kojeg je stvar pala, odgovoran je osim ako ne dokaže da je poduzeo sve nužne mjere opreza koje se određuju s obzirom na poseban rizik (posebice visinu s koje je stvar mogla pasti i zaista je pala). *Ibid.*, str. 10.-11.

²⁹ Imatelj zgrade odgovoran je za svaku štetu koju prouzroči njezino rušenje ili pad njezinih dijelova. Ovo se pravilo odnosi i na druge neispravne građevine na tlu sve dok njihov pad može dovesti do posebnog rizika. Analogno se primjenjuje na drveće i prirodno raslinje, koji ne ulaze u definiciju građevine, ali se smatra da nose rizik koji imatelj zemljišta može kontrolirati. On može izbjeći odgovornost dokazivanjem da je upotrijebio svu dužnu pažnju razumnu s obzirom na okolnosti da bi spriječio bilo kakvu štetu. Ovo se određuje prema objektivnim standardima, stoga odgovornost ne ovisi o osobnoj krivnji imatelja. *Ibid.*, str. 11.

³⁰ Prema § 1320. za štete od životinja (bilo domaćih ili ne) odgovara njihov imatelj. Iako se u odredbi ne spominje krivnja imatelja, jednoglasno je mišljenje da se ona ipak zahtijeva. Devijacija od klasičnog koncepta odgovornosti za štetu nalazi se u drugoj rečenici, imatelj je dogovoran osim ako ne dokaže da je osigurao primjereno držanje i nadzor životinje. Primjerenost se procjenjuje s obzirom na objektivne kriterije temeljene na karakteristikama same životinje. Nepostojanje krivnje ne oslobađa imatelja odgovornosti. Ovaj "kompromis između odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti" primjenjuje se jedino u slučaju kada je postojala posebna opasnost od životinje koja se i ostvarila. *Ibid.*, str. 11.

³¹ *Bürgerliches Gesetzbuch* od 18.8.1896., RGBl. S. 195.

³² Fedtke, Jörg, Magnus, Ulrich, Germany, u: Koch, B.A., Koziol, H. (eds.) et al., *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, The Hague, 2002., str. 149.

³³ *Loc. cit.*

³⁴ Španjolski građanski zakonik iz 1889. godine, dalje: CC.

³⁵ Martín-Casals, Miquel, Ribot, Jordi, Solé, Josep, Spain, u: Koch, B.A., Koziol, H. (eds.) et al., *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, The Hague, 2002., str. 281.-

odgovornosti roditelja i staratelja (za radnje djece i štíćenika), predavača i vlasnika škola (za radnje maloljetnih učenika dok su bili pod njihovim nadzorom) i poslodavaca za radnje njihovih djelatnika (CC, čl. 1903. st. 4.); odgovornost vlasnika rezervata divljači za štetu što je prouzročio životinje (CC, čl. 1906.); odgovornost vlasnika zgrade za štetu od njezina rušenja ako je ono posljedica neodržavanja (CC, čl. 1907.), odgovornost za štetu prouzročenu industrijskim dobrima i potencijalno opasnim ili škodljivim djelatnostima i odgovornost vlasnika za štetu prouzročenu eksplozijom strojeva koji nisu održavani s dužnom pažnjom i za zapaljenje eksplozivnih materijala koji nisu bili stavljeni na sigurno i prikladno mjesto (CC, čl. 1908. st. 1.) te odgovornost vlasnika za propuštanje odvodnih kanala ili odlagališta infektivnih supstanci koji nisu izgrađeni s mjerom opreza potrebnom s obzirom na mjesto na kojem se nalaze (CC, čl. 1908. st. 4.). Prema prevladavajućem stajalištu pravne znanosti i sudske prakse čl. 1909. CC-a propisuje subjektivnu odgovornost s prebačenim teretom dokaza za arhitekta, graditelje i sve stručne osobe koje su sudjelovale u izgradnji zgrade kada je šteta prouzročena drugoj osobi rezultat nedostatka u gradnji.³⁶

Detaljnije analize slučajeva odgovornosti na temelju presumirane krivnje u prikazanim poredbenopravnim sustavima prelaze okvire ovoga rada, ali već i sam njihov pregled pokazuje kako se radi o slučajevima odgovornosti od kojih bi, izuzev onih o odgovornosti za drugoga, većina konkretnih slučajeva u našem pravu vjerojatno bila podvedena pod pravila o objektivnoj odgovornosti za štetu od opasne stvari ili djelatnosti.

3. Sudska praksa kao stvaratelj prava kod odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti

3.1. Naše pravo

3.1.1. Uvođenje pravila o objektivnoj odgovornosti za opasne stvari i djelatnosti

Uz posebno propisane slućajeve objektivne odgovornosti u našem se pravu, prema pravilima o objektivnoj odgovornosti, odgovara i za štete nastale od opasne stvari ili djelatnosti (čl. 1045. st. 3. ZOO-a). Za te štete vrijedi predmnjeva uzročnosti, smatra se da potjeću od te stvari, odnosno djelatnosti, osim ako se dokaže da one nisu bile uzrok štete (čl. 1063.). Budući da objektivna odgovornost treba biti iznimka, a odgovornost na temelju krivnje pravilo, tako postavljeno područje moguće iznimke vrlo je široko, prvenstveno zbog činjenice da nema zakonske definicije opasne stvari ili djelatnosti. Razloge tomu treba potražiti u razvoju pravila o objektivnoj odgovornosti u našem pravu. Naime, primjenu objektivne odgovornosti za štetu od opasnih stvari i djelatnosti u naše je pravo

282.

³⁶ Ibid., str. 285.-286.

uvela sudska praksa 50-ih godina prošloga stoljeća. Tada se pravila o objektivnoj odgovornosti osim na štete izazvane motornim vozilom (na temelju primjene pravnih pravila austrijskog Zakona o jamčenju za štete prouzrokovane pogonom motornih vozila iz 1908. godine) počinju primjenjivati i na štete koje potječu od ostalih opasnih stvari i opasnih djelatnosti.³⁷ Do donošenja bivšeg ZOO-a u Republici Hrvatskoj i drugim republikama i pokrajinama bivše države, sudovi su znatno proširili krug opasnih stvari i djelatnosti i često bili u ulozi "stvaratelja prava",³⁸ tako da je 1978. godine samo ozakonjeno njihovo shvaćanje da se za štetu od opasne stvari ili djelatnosti odgovara prema načelu objektivne odgovornosti. Sudskoj je praksi i pravnoj teoriji ostavljeno da se i dalje, bez uplitanja zakonodavca, bave određivanjem pojmova opasne stvari i opasne djelatnosti iz čl. 173. bivšeg ZOO-a. Budući da ni ZOO iz 2005. godine nije definirao opasne stvari i djelatnosti iz čl. 1045. st. 3., pitanje procjene opasnosti i dalje je pitanje na koje odgovor u svakom konkretnom slučaju daje sud.

3.1.2. Kvalifikacija opasne stvari i djelatnosti kao razgraničenje primjene pravila o odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti

Vremenom je sudska praksa, kao temelj za teorijsko uopćavanje, dovela do definicija prema kojima se "pod opasnom stvari razumijeva svaka stvar koja po svojoj namjeni, osobinama, položaju, mjestu i načinu uporabe ili na drugi način predstavlja povećanu opasnost nastanka štete za okolinu, pa je zbog toga treba nadzirati povećanom pažnjom,"³⁹ dok se za djelatnost smatra da predstavlja povećanu opasnost "kada u njezinom redovitom tijeku, već po samoj njezinoj tehničkoj prirodi i načinu obavljanja, mogu biti ugroženi život i zdravlje ljudi ili imovina, tako da to ugrožavanje iziskuje povećanu pozornost osoba koje obavljaju tu djelatnost kao i osoba koje s njom dolaze u dodir."⁴⁰

Iako se ovim definicijama načelno ne mogu uputiti ozbiljniji prigovori, one pokazuju da je mogućnost primjene objektivne odgovornosti u slučaju kada šteta nastane od neke stvari ili djelatnosti gotovo neograničena. Što zaista znači "povećana opasnost nastanka štete" i "mogućnost ugrožavanja života i zdravlja ljudi" u suvremenom društvu u kojem je sve manje stvari i djelatnosti uz koje se to ne može povezati? Ključan je pojam opasnosti koja je pravnorelevantna, a ne opći pojam opasnosti. Opasnost treba biti povećana. Nije dovoljna opasnost koja je u granicama društveno prihvatljivog rizika nastanka šteta. A gdje je ta granica i koji je to stupanj rizika koji opasnost čini povećanom u dovoljnoj mjeri za primjenu pravila o objektivnoj odgovornosti, vrlo je teško odrediti. Svakodnevno smo suočeni s raznim izvorima opasnosti, rizik da nam od nečega

³⁷ Odluke citirane kod: Šeparović, Veseljko, *Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti*, *Naša zakonitost*, br. 9.-10., 1987., str. 997.

³⁸ *Ibid.*, str. 997.-998.

³⁹ Klarić/Vedriš, *op. cit.*, str. 615. Vidi odluke Vs, Rev-190/07 od 27.3.2007. i Vs, Rev-845/83 od 3.11.1983., *cit. prema* Crnić, *op. cit.*, str. 81.

⁴⁰ Klarić/Vedriš, *loc. cit.*

što koristimo i čime se bavimo nastane šteta postao je sastavni dio života. Je li i granica društveno prihvatljivog rizika time postala viša? Teško je procijeniti koje se to stvari i djelatnosti, izvan onih za koje je to posebno propisano, ističu svojom opasnošću i dovoljno su opasne za primjenu objektivne odgovornosti, a koje, iako je njima prouzročena šteta, ipak to nisu.

U teoriji je isticano da su pravni pojmovi opasna stvar i opasna djelatnost nužno elastični – prilagodljivi i rastezljivi u tolikoj mjeri da s obzirom na kontinuirani napredak društva, posebno razvoj tehnike, mogu biti pojmovno isti, ali sadržajno drugačiji, s obzirom na to da će njihov opseg i sadržaj ovisiti od svih mogućih stalno nadolazećih novih konkretnih slučajeva pojava opasnih stvari, odnosno opasne djelatnosti.⁴¹ Očito se očekivalo da sudska praksa, koristeći se širokim prostorom kreativne slobode, iznjedri i neke nove kategorije opasnih stvari i djelatnosti. Čini se da je takvih "novih opasnosti" ipak relativno malo bilo prepušteno na kvalifikaciju sudskoj praksi i da se ona uglavnom bavila stvarima i djelatnostima koje se već tradicionalno smatraju potencijalno opasnim.

3.1.2.1. Opasna stvar

Sudska je praksa⁴² određene stvari izdvojila kao opasne iz različitih razloga: neke su opasne već same po sebi, odnosno po svojoj prirodi, samo njihovo postojanje izvor je opasnosti, neke su to s obzirom na određene karakteristike i nedostatke koje imaju, neke s obzirom na svoj položaj, a neke s obzirom na uporabu i pogon itd. Postoje, dakle stvari čija je opasnost stalna i neovisna o rukovanju njima i pažnji s kojom se nadziru te one koje postaju opasne samo ako imaju neke nedostatke, ako nisu primjereno smještene, korištene i nadzirane. Za ove prve, odnosno njima prouzročene štete, primjena pravila o objektivnoj odgovornosti ne bi trebala biti sporna (opasnost od motornih vozila, industrijskih strojeva, oružja, eksplozivnih naprava i sl., jedna je od njihovih temeljnih karakteristika).⁴³ Za štete prouzročene stvarima koje kada su ispravne, u normalnim uvjetima, pri normalnoj uporabi, smještaju i uz uobičajeni nadzor nisu pojačano opasne, primjena objektivne odgovornosti trebala bi biti isključena. Da bi se, naime, neka po prirodi "bezopasna" stvar pretvorila u "opasnu" potrebne su takve promjene normalnih okolnosti koje se vrlo rijetko ne mogu nekome pripisati u krivnju. Iz pregleda sudske prakse o opasnim stvarima, čini se da se pri odlučivanju o predmetnoj odgovornosti sudovi uglavnom rukovode navedenim pravilom, pa se razmatra je li konkretna stvar opasna i u normalnim okolnostima ili nije.

⁴¹ Vizner, op. cit., str. 737.

⁴² Pregled odluka o odgovornosti za štetu od opasne stvari, vidi kod Crnić, op. cit., str. 82.-88. i Čuveljak, Jelena, Odgovornost za štetu od opasne stvari i opasne djelatnosti, Hrvatska pravna revija, br. 11., 2001., str. 18.-21.

⁴³ Vidi: Vs, Rev-948/05 od 1.12.2005., Vs, Rev-673/03 od 3.8.2005., Vs, Rev-747/04 od 27.4.2006., Vs, Rev-1079/05 od 19.10.2005., Os u Gospiću, GŽ-289/86 od 18.9.1986., Vs, Rev-2041/98 od 20.6.2001., sve cit. prema Crnić, op. cit., str. 83.-84.

Tradicionalno se pojačano opasnim stvarima smatraju životinje i nekretnine u neispravnom stanju. Naša sudska praksa divlje životinje smatra opasnim stvarima,⁴⁴ dok za domaće ističe da su opasne samo ako pokazuju neka opasna svojstva,⁴⁵ a najčešće su kao takve kvalificirani psi.⁴⁶ Nekretnine u neispravnom stanju (ruševne zgrade,⁴⁷ dotrajala stabla⁴⁸), također, su opasne stvari.

Ima i odluka iz čijih je obrazloženja vjerojatno da bi i primjena pravila o odgovornosti na temelju presumirane krivnje mogla dovesti do istog rezultata, odnosno odgovornosti tuženika za štetu. To su slučajevi u kojima se konkretna opasnost i sam nastanak štete prvenstveno mogu shvatiti kao posljedica skrivljenog ponašanja štetnika. Tako, npr. postavljanje zamke za divljač u šumi od koje smrtno strada osoba koja se kreće unutar lovišta⁴⁹ gotovo sigurno bi prošlo i kvalifikaciju skrivljenog ponašanja. Da je bačeni kamen opasna stvar⁵⁰ nije ništa uvjerljivije od toga da je bacanje kamena skrivljeno ponašanje. Ni kvalifikacija mokrog tla u trgovini kao opasne stvari⁵¹ ne isključuje krivnju onoga tko je trebao spriječiti mokat pod ili ga na vrijeme obrisati. Sudovi su, čini se, skloni koristiti ostavljenu im mogućnost da izbjegniju odlučivanje i izjašnjavanje o nekrivnji štetnika i kada god je to moguće, pozivajući se na opasnost određene stvari, primijeniti pravila o objektivnoj odgovornosti. Jasno je da je takvom praksom oštećeniku olakšan položaj, posebno zbog činjenice da tada vrijedi i predmnjeva uzročnosti iz čl. 1063., ali u sebi krije i opasnost da se područje primjene objektivne odgovornosti nepotrebno širi.

S druge strane, potrebno je istaknuti da primjena pravila o opasnoj stvari ili djelatnosti nije isključena za štete koje nastanu pri obavljanju djelatnosti za koje se inače odgovara prema pravilima o subjektivnoj odgovornosti. Zato se sudska praksa ne treba suzdržavati od njihove primjene kod npr. odgovornosti u zdravstvenoj djelatnosti kada šteta nastane od medicinskih tehničkih uređaja⁵² ili bilo kojoj drugoj djelatnosti za koju ne postoje posebna pravila o odgovornosti koja bi tu primjenu isključivala. Sama činjenica da se u određenoj djelatnosti mogu koristiti i opasne stvari, ne čini tu djelatnost kao takvu opasnom. I obrnuto, određena djelatnost može biti opasna i bez korištenja opasnih stvari.

⁴⁴ Vidi: Vs, Rev-1816/90 od 5.12.1990. i Vs, Rev-2070/92 od 16.12.1992., sve cit. prema *ibid.*, str. 86.

⁴⁵ "Kriterij za ocjenjivanje stupnja opasnosti koji životinja predstavlja za okolinu valja biti njezino uobičajeno ponašanje." Vs, Rev-845/83 od 3.11.1983., cit. prema *ibid.*, str. 85.

⁴⁶ Vidi niz odluka o psima kao opasnim stvarima kod *ibid.*, str. 86.

⁴⁷ Vidi Vs, Rev-829/98 od 18.4.2001. i Žs u Bjelovaru, Gž-1812/04 od 27.1.2005., cit. prema *ibid.*, str. 84.

⁴⁸ Vidi: Vs, Rev-676/04 od 28.2.2006., Žs u Varaždinu, Gž-44/05 od 18.3.2005. i Vs, Rev-99/93 od 30.9.1993., sve cit. prema *ibid.*, str. 87.

⁴⁹ Vidi Žs u Rijeci, Gž-344/95 od 3.4.1996., cit. prema *loc. cit.*

⁵⁰ Vidi Vs, Rev-271/90 od 26.3.1991., cit. prema *ibid.*, str. 84.

⁵¹ Vidi VSRH, Rev-1905/97 od 29.8.2000., cit. prema Čuveljak, *op. cit.*, str. 20.

⁵² Vidi o tome: Klarić, Petar, *Odgovornost za štete nastale uporabom medicinskih tehničkih uređaja*, *Pravo u gospodarstvu*, br. 4., 2002., str. 67.-86. i Crnić, Ivica, *Odštetna odgovornost liječnika i zdravstvenih ustanova*, *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse*, *Godišnjak* 15., 2008., str. 137.-140.

3.1.2.2. Opasna djelatnost

Opasnu djelatnost mogu predstavljati "sve one čovjekove aktivnosti kojima se stvara povećana opasnost štete za okolinu, bez obzira da li konkretna opasnost potječe od neke opasne stvari ili je djelatnost opasna sama po sebi bez neke povezanosti s opasnom stvari."⁵³ Sam naziv djelatnost jasno asocira na nešto što se obavlja organizirano, više ili manje trajno. Kao i stvari, neke djelatnosti su opasne po samoj svojoj prirodi i načinu na koji se redovito obavljaju, dok od drugih pojačana opasnost postoji samo ukoliko se ne obavljaju dovoljno pažljivo. Većina po prirodi izuzetno opasnih djelatnosti podvrgnuta je posebnim pravilima o objektivnoj odgovornosti, dok se o opasnosti kao općoj karakteristici nekih (organizaciji lova,⁵⁴ organizaciji vatrometa na nogometnoj utakmici,⁵⁵ ronilačkim zadacima⁵⁶, lomljenju i sječi grana⁵⁷) izjasnila sudska praksa.

Prema našoj sudskoj praksi, neke djelatnosti pod određenim okolnostima postaju opasne, primjerice: "održavanje hokej utakmice bez postavljene zaštitne mreže za gledatelja predstavlja opasnu djelatnost"⁵⁸, "ugostiteljska djelatnost pod određenim okolnostima može predstavljati opasnu djelatnost"⁵⁹. Kao i kod odgovornosti za opasne stvari, nastanak i nesprječavanje takvih okolnosti mogao bi se pripisati krivnji odgovorne osobe, pa i ovdje, često iz okolnosti slučaja, već je jasno da bi tuženik mogao odgovarati i na temelju krivnje. Za pretpostaviti je da sudovi rukovođeni interesima oštećenika i postupovnim razlozima (prvenstveno brzinom i ekonomičnošću postupka), ipak odlučuju primijeniti pravila objektivne odgovornosti. Time, na neki način odluka o odgovornosti u konkretnom slučaju, zapravo, prethodi odluci koja pravila o odgovornosti primijeniti u konkretnom slučaju.

3.1.3. Slučajne štete kao granica do koje seže subjektivna odgovornost u našem pravu

Slučaj, kao događaj koji je da je bio predviđen mogao biti spriječen, ali se ne može štetniku pripisati u krivnju, ističe se kao granica do koje seže subjektivna odgovornost.⁶⁰ Za slučajne štete ne odgovara onaj koji odgovara na temelju krivnje, već rizik slučajnih šteta snosi sam oštećenik. Onaj koji odgovara bez obzira na

⁵³ Vizner, op. cit., str. 739.

⁵⁴ Vidi VSRH, Rev-233/92 od 21.5.1992., cit. prema Čuveljak, op. cit., str. 22.

⁵⁵ Vidi VSRH, Rev-141/85 od 15.10.1985., cit. prema loc. cit.

⁵⁶ Vidi VSRH, Rev-1638/84. od 22.11.1984., cit. prema ibid., str. 23.

⁵⁷ Vidi VSRH, Rev-887/84 od 2.10.1983., cit. prema loc. cit.

⁵⁸ Vidi VSRH, Rev-2843/90 od 3.4.1991., cit. prema ibid., str. 22.

⁵⁹ "...ako se objekt nalazi na takvoj lokaciji koja je pogodna za okupljanje osoba sklonih pijanstvu, tuči i drugim vrstama nereda, a vlasnik odnosno voditelj ugostiteljskog objekta nije u stanju osigurati efikasne preventivne mjere zaštite u sprečavanju opasnosti" (VSRH, Rev-382/85 od 3.4.1985., cit. prema loc. cit.).

⁶⁰ Klarić/Vedriš, str. 611.

krivnju, odgovara i za slučajne štete i zato sve slučajeve za koje je propisana odgovornost i za slučajne štete, treba kvalificirati kao objektivnu odgovornost.⁶¹

Odgovor na pitanje što je slučaj, odnosno koje su štete nastale slučajno, potrebno je, dakle u praksi dati samo u slučajevima u kojima (više) nije sporno koja pravila o odgovornosti treba primijeniti. Kada se primjenjuju pravila o odgovornosti na temelju krivnje, štetnik se oslobađa odgovornosti i dokazivanjem da je šteta nastala slučajno. Kod primjene pravila o objektivnoj odgovornosti, u praksi se može postaviti pitanje je li određeni događaj moguće kvalificirati kao višu silu, koja za razliku od slučaja, štetnika oslobađa od odgovornosti. Tek nakon kvalifikacije (ne)opasnosti stvari, odnosno djelatnosti, postaje relevantno je li šteta nastala slučajno ili nije.

Zato slučajne štete predstavljaju granicu dosega subjektivne odgovornosti za štetu, ali ne i granicu njezine primjene.

3.2. Poredbeno pravo

I u poredbenom je pravu sudska praksa odigrala značajnu ulogu u pitanju strože odgovornosti za određene stvari i djelatnosti koje su izvor povećane opasnosti za ljude i okolinu, a za koje zakonodavac nije posebno propisao objektivnu odgovornost niti prebacio teret dokaza na štetnika.

Tako je usko tumačenje postojećih propisa o objektivnoj odgovornosti dovelo do povećanja stupnja pažnje i postroženja odgovornosti na temelju krivnje iz § 823 st. 1. BGB-a. Naime, njemačka je sudska praksa razvila velik broj "obveza osiguranja prometa" (*Verkerssicherungspflichten*) koje zahtijevaju povećanje stupnja dužne pažnje, a proizlaze iz stvaranja ili intenziviranja rizika ili opasnosti (uporaba oružja, eksploziva, kemikalija, prodaje šibica djeci, punjenja rezervoara ulja...), odgovornosti za određena posebna područja (npr. skladišta oružja, eksploziva ili kemikalija), potrebe održavanja sigurnosti javnog prometa shvaćenog u najširem smislu kao svakog općenito dopuštenog ili ugovornog korištenja javne ili privatne imovine (promet vozila i pješaka, sigurnost opće dostupnih zgrada i područja poput dućana, najamnih zgrada, željezničkih postaja, zračnih luka, igrališta, žičara na skijalištima), prodaje dobara te aktivnosti povezanih s rizikom opasnosti (izgradnje ili rušenja zgrada, popravka automobila, prijevoza dobara, sječe drva).⁶² Pravna znanost je uočila ovu tendenciju sudske prakse da se, u nedostatku propisa o objektivnoj odgovornosti, fokusira na te pojačane dužnosti pažnje. Neki pravni pisci to smatraju nedopuštenim oblikom objektivne odgovornosti,⁶³ dok drugi tvrde da se bitan zakonodavni cilj, koji naglašavaju propisi o objektivnoj odgovornosti (primjerena

⁶¹ Loc. cit.

⁶² Vidi odluke citirane kod Fedtke/Magnus, op. cit., str. 148.

⁶³ Esser, J., Die Zweispurigkeit unseres Haftpflichtrechts, (1953) Juristenzeitung (JZ), 129., cit. prema ibid., str. 149.

distribucija rizika), također može postići sudskom interpretacijom slučajeva koji nisu regulirani zakonom.⁶⁴

Širenje objektivne odgovornosti izražena je karakteristika općeg razvoja francuskog odštetnog prava. Neki slučajevi objektivne odgovornosti bili su prisutni još u *Code Civilu* iz 1804. godine.⁶⁵ To su odgovornost za štete koje prouzroče životinje (čl. 1385.) i štete od zgrada u ruševnom stanju (čl. 1386.), ali se oni ne mogu usporediti s obiljem odgovornosti bez krivnje koje karakterizira suvremeno francusko pravo. Između kraja 19. i prve četvrtine 20. stoljeća mnogi istaknuti pravni pisci zagovarali su radikalnu promjenu odštetnog prava, tražeći odbacivanje krivnje i proširivanje slučajeva objektivne odgovornosti. Njihovi su zahtjevi naišli na dobar odjek kod sudaca i već 1896. *Cour de cassation* je u čl. 1384. st. 1. francuskog CC-a "otkrio" opće načelo odgovornosti "imatelja za štete od stvari" i utvrdio da je to objektivna odgovornost. Danas je objektivna odgovornost vrlo česta i u području odgovornosti za osobne povrede, gotovo je nadvladala subjektivnu odgovornost.⁶⁶ Ona, međutim, nije homogena kategorija i uključuje vrlo različite režime, od potpuno objektivne, gotovo apsolutne odgovornosti, do mnogo blažih tipova odgovornosti koji dopuštaju brojne razloge oslobođenja ili na oštećeniku ostavljaju zadatak, ne samo dokazati uzročnu vezu između svog gubitka i štetnikove stvari ili djelatnosti, nego i također određene karakteristike te stvari ili djelatnosti, npr. nedostatak zgrade ili proizvoda koji je prouzročio štetu.⁶⁷

Iz navedenih se razloga, u francuskom odštetnom pravu, smatra izuzetno teško ustanoviti jasnu granicu između odgovornosti na temelju krivnje i odgovornosti bez iste. U slučajevima objektivne odgovornosti, kod koje je na oštećeniku teret dokaza određene karakteristike stvari ili djelatnosti za koju je propisana objektivna odgovornost, veza s krivnjom nije potpuno prekinuta budući da nedostatak vrlo često ima svoj uzrok u krivnji. Načelo odgovornosti za djelovanje stvari također pokazuje ovu podvojenost. Svaki put kada je šteta prouzročena od stvari, koja je u trenutku šetnog događaja bila nepomična ili od stvari koja, bila nepomična ili ne, nije došla u kontakt s oštećenikom, oštećenik mora dokazati da je stvar bila u "nenormalnom položaju" ili se "nenormalno ponašala". Ovaj zahtjev jasno umanjuje stupanj odgovornosti imatelja stvari i čini je bližom konceptu odgovornosti na temelju krivnje, budući da je u velikoj većini slučajeva nenormalan položaj ili ponašanje stvari rezultat imateljve nepažnje.⁶⁸

Španjolski su sudovi proširili područje odgovornosti za štetu ekstenzivnim tumačenjem pojma krivnje, odnosno shvaćanjem da je za odgovornost dovoljna i najblaža nepažnja (*culpa levissima*). Zahtijevaju ekstremno visok stupanj pažnje

⁶⁴ Kötz, H., *Deliktsrecht* (8th edn. 1998), no. 264., cit. prema loc. cit.

⁶⁵ Dalje u tekstu: francuski CC.

⁶⁶ Galand-Carval, Suzanne, France, u: Koch, B.A., Koziol, H. (eds.) et al., *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, The Hague, 2002., str. 127.

⁶⁷ *Ibid.*, str. 128.-129.

⁶⁸ Kada je stvar bila u pokretu i udarila povrijeđenu osobu, oštećenik treba samo dokazati ove fizičke okolnosti i one same po sebi daju razlog pretpostavci o odgovornosti. Loc. cit.

što im omogućava ustanoviti odgovornost na temelju krivnje i u slučajevima kada se radnja štetnika može smatrati običnom pogreškom ili nezgodom.⁶⁹ Sudovi su također povisili stupanj pažnje za profesionalne ili poduzetničke aktivnosti koje uključuju rizike.⁷⁰ Odgovornost koju su sudovi sustavno ustanovili u praksi jest odgovornost na temelju presumirane krivnje. Sve do početka 40-ih godina prošloga stoljeća vrijedilo je opće pravilo da i u izvanugovornoj odgovornosti tužitelj dokazuje krivnju štetnika. Jednom je odlukom iz 1943. godine teret dokaza prebačen, a od tada se to proširilo na mnoga područja.⁷¹ Za pojedine (novije) odluke Vrhovnog suda ističe se da predstavljaju novi trend koji naglašava ideju prebacivanja tereta dokaza na temelju, tzv. "teorije rizika", a koja bi se, izvan slučajeva izričito propisanih zakonom, trebala primjenjivati restriktivno, ne na sve aktivnosti, već samo one koje uključuju značajno visok rizik u usporedbi s redovnim standardima.⁷²

⁶⁹ Martín-Casals/Ribot/Solé, op. cit., str. 282.

⁷⁰ U ovakvim slučajevima, prema stajalištu Vrhovnog suda, standard pažnje koji se primjenjuje nije onaj razumnog čovjeka (*buen padre de familia*), već viši standard koji proizlazi iz vrste aktivnosti o kojoj se radi i koji se može očekivati od normalno razumne i senzibilne osobe koja spada u tehničku sferu slučaja. Zahtjev za višim stupnjem pažnje vidljiv je i u ideji da dokazivanje usuglašenosti s propisima (upravnim) nije dovoljan dokaz dužne pažnje. Vrhovni je sud u niz slučajeva ponovio mišljenje da iako se odgovornost iz čl. 1902. CC-a temelji na krivnji, pažnja koja se traži ne uključuje samo predvidivost i pažnju propisanu pravilima, već također i sve one mjere koje razum nalaže za sprječavanje štetnog događaja. Ibid., str. 282.-283.

⁷¹ Ponekad se krivnja presumira zbog toga što tijekom postupka dokazane činjenice vode zaključku da je ponašanje štetnika bilo nemarno, u drugim slučajevima razlog prebacivanja bila je potreba da se u određenoj mjeri pomogne tužitelju, koji je suočen s enormnim teškoćama u dokazivanju krivnje štetnika, u trećoj grupi takvih odluka su one kada je tuženi stvorio rizik, a šteta je ostvarenje rizika i opasne aktivnosti koja mu je donijela korist, a posljednju, također vrlo brojnu grupu čine slučajevi kod kojih se jednostavno prebacuje teret dokaza kada je šteta dokazana, neovisno o bilo kojoj drugoj okolnosti. Ibid., str. 283.-284.

⁷² Ibid., str. 284.

4. Subjektivna i objektivna odgovornost za štetu u Draft of a Common Frame of Reference⁷³ i Principles of European Tort Law⁷⁴

4.1. Odgovornost na temelju krivnje – osnovno pravilo o odgovornosti prema DCFR-u i Načelima

Odgovornost na temelju krivnje osnovno je pravilo izvanugovorne odgovornosti (Knjiga VI.) DCFR-a. Članak 101. st. 1. prvog poglavlja (1:101(1)) propisuje da osoba koja pretrpi pravno priznatu štetu⁷⁵ ima pravo na popravljjanje te štete od osobe koja ju je prouzročila namjerno, ili iz nepažnje, ili je na drugi način

⁷³ U prosincu 2007. godine Komisiji EU je predstavljen Nacrt zajedničkog referentnog okvira europskog privatnog prava (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR)), dalje: DCFR. On je rezultat četverogodišnjeg rada Radne grupe za Europski građanski zakonik (*Study Group on a European Civil Code*) i Grupe za istraživanje važećeg europskog privatnog prava (*Research Group on the Existing EC Private Law*), tzv. "acquis-grupe". Taj je nacrt, očekivano i opravdano, izazvao veliku pozornost pravne znanosti. Među mnogim, više o DCFR-u vidi: Jansen, Nils, *The Authority of the DCFR*(2008). *After the Common Frame of Reference - What Future for European Private Law?*, W. Micklitz, F. Cafaggi, eds., Larouche, Pierre, 'Legally Relevant Damage' and a Priori Limits to Non-Contractual Liability in the DCFR (December 1, 2008). TILEC Discussion Paper No. 2008-045.; Smits, Jan M., *The Draft Common Frame of Reference, Methodological Nationalism and the Way Forward* (November 1, 2008). TICOM Working Paper on Comparative and Transnational Law No. 2008/12., isti: *Draft-Common Frame of Reference (CFR) for a European Private Law: Fit For Purpose?*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol. 15., str. 145.-148., 2008.; Grosse Ruse-Khan, Henning, *The European Draft Common Frame of Reference - A Source of Comparative Law: A New Option for Choosing the Applicable Law - Or a Template for a European Civil Code?* (December, 22 2008). *International Seminar on Comparative Law, Conference Proceedings*, Kuala Lumpur, November 2008.; Hesselink, Martijn W., *Common Frame of Reference & Social Justice*. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series No. 2008/04.; Eidenmüller, Horst G. M., Faust, Florian, Grigoleit, Hans Christoph, Wagner, Gerhard, Zimmermann, Reinhard and Jansen, Nils, *The Common Frame of References for European Private Law - Policy Choices and Codification Problems* (September 17, 2008). *Oxford Journal of Legal Studies* N.N., Hesselink, Martijn W., *CFR & Social Justice: A Short Study for the European Parliament on the Values Underlying the Draft Common Frame of Reference for European Private Law - What Roles for Fairness and Social Justice?* (September 19, 2008). Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series No. 2008/08.; isti: *The Common Frame of Reference as a Source of European Private Law* (November 26, 2008). Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series No. 2008/10.; Rutgers, Jacobien W., *The Draft Common Frame of Reference, Public Policy, Mandatory Rules and the Welfare State* (November 13, 2008). *The Politics of the DCFR*, 2008., sve dostupno na: <http://ssrn.com>.

⁷⁴ *Principles of European Tort Law* (Načela europskog odštetnog prava, dalje: Načela) rezultat su dugogodišnjeg istraživanja Europske grupe za odštetno pravo. U nastojanju određivanja minimuma zajedničkih i prihvatljivih pravila odštetnog prava, pojedine su pretpostavke odgovornosti, vrste odgovornosti i pojedini pojmovi odštetnog prava istraživani na način da su osim teorijskog pristupa, zakonodavnih rješenja i sudske prakse o zadanom problemu, predstavnici niza država predstavljali moguće rješenje hipotetskih slučajeva u svom pravnom sustavu. Načela su predstavljena 19. i 20. svibnja 2005. godine na javnoj konferenciji u Beču. Više o Europskoj grupi za odštetno pravo i Načelima vidi na: <http://civil.udg.es/tort/>.

⁷⁵ Pojam pravno priznate štete obrađen je u poglavlju 2, čl. 101.-211. Uz opći pojam pravno priznate štete navode se i posebni oblici pravno priznatih šteta.

odgovorna za njezino prouzročenje. Kada osoba pravno priznatu štetu nije prouzročila namjerno ili iz nepažnje, za nju odgovara samo u slučajevima propisanim u trećem poglavlju (1:101(2)). Zanimljivo je da se u ovom temeljnom pravilu uopće ne spominje pojam krivnje, već samo njezini oblici - namjera i nepažnja. Namjerno je štetu prouzročila osoba koja je htjela prouzročiti tu vrstu štete ili određeno ponašanje znajući, da će takva vrsta štete biti ili gotovo sigurno biti prouzročena (3:101). Nepažnjom je štetu prouzročila osoba čije ponašanje, ili ne udovoljava posebnim standardima pažnje koje propisuju odredbe propisa čiji je cilj zaštita oštećenih osoba od pretrpljene štete, ili na drugi način ne dostiže pažnju koja se može očekivati od razumno pažljive osobe u okolnostima slučaja (3:102).

Za razliku od CDFR-a, Načela koriste termine odgovornost na temelju krivnje i objektivna odgovornost.⁷⁶ Odgovornost na temelju krivnje definiraju kao odgovornost za povredu zahtjevanog standarda ponašanja počinjenu namjerno ili iz nepažnje (4:101.). Zahtjevani standard ponašanja definiraju kao onaj razumne osobe u tim okolnostima. On ovisi, posebno, o prirodi i vrijednosti zaštićenog interesa koji je uključen, opasnosti aktivnosti, stručnosti koja se može očekivati od osobe koja je obavlja, predvidivosti štete, vezi ili bliskosti posebnog odnosa između uključenih, kao i dostupnosti i troškova prevencije ili alternativnih metoda (4:102.(1)). Navedeni standard može biti prilagođen s obzirom na godine, mentalne ili fizičke nesposobnosti ili izvanredne okolnosti koje osoba ne može očekivati da bi im se prilagodila (4:102.(2)). Pri utvrđivanju zahtjevanog standarda ponašanja treba razmotriti pravila koja naređuju ili zabranjuju određeno ponašanje (4:102.(3)). Obveza na aktivno djelovanje, kako bi se zaštitilo druge od štete, može postojati ako to predviđa zakon, ili se stvori, ili kontrolira opasna situacija, ili kada između stranaka postoji poseban odnos, ili kada ozbiljnost štete s jedne strane i jednostavnost njezina izbjegavanja s druge, ukazuju na takvu dužnost (4:103.).

O prebacivanju tereta dokaza krivnje Načela sadrže samo opće pravilo prema kojem se taj teret može prebaciti u svjetlu stupnja opasnosti koju predstavlja određena aktivnost. Stupanj opasnosti određuje se s obzirom na ozbiljnost moguće štete u takvim slučajevima, kao i vjerojatnost stvarnog nastanka takve štete (4:201.(1) i (2)).

4.2. Objektivna odgovornost za štetu - izuzetak s mogućnošću širenja polja primjene

DCFR ne koristi pojam objektivna odgovornost, već govori o odgovornosti bez namjere ili nepažnje. U čl. 3:201.-207. trećeg poglavlja, navode se slučajevi u

⁷⁶ Prvo i temeljno pravilo Načela je da za štetu odgovara onaj kojem se šteta može pravno pripisati, a to su, prvenstveno osobe: a) čije ju je skrivljeno ponašanje prouzročilo, b) čija ju je izvanredno opasna aktivnost prouzročila ili c) čiji su je zastupnici prouzročili u okviru svojih funkcija (1:101.). Sukladno tomu, Načela posebno propisuju pravila za: odgovornost na temelju krivnje (Liability based on fault - Title III, Ch. 4.); objektivnu odgovornost (Strict liability - Title III, Ch. 5.) i odgovornost za drugoga (Liability for others - Title III, Ch 6.).

kojima se za odgovornost ne traži namjera ili nepažnja: odgovornost za štetu koju prouzroče zaposlenici i zastupnici (3:201.), odgovornost za štetu prouzročenu neispravnim stanjem nekretnine (3:202.), odgovornost za štetu koju prouzroče životinje (3:203.), odgovornost za neispravan proizvod (3:204.), odgovornost za štetu prouzročenu motornim vozilom (3:205.) te odgovornost za štetu prouzročenu opasnim supstancama ili imisijama (3:206.).

Članak 3:207. ostavlja prostora i za druge slučajeve objektivne odgovornosti za prouzročenje pravno priznate štete ako su propisani nacionalnim pravom kada je šteta u vezi s a) izvorima opasnosti izvan onih iz 3:104.-3:205., b) supstancama ili imisijama, ili c) se ne primjenjuje pravilo iz 3:204 st.(4)(e).⁷⁷

Osoba ostaje odgovorna za nekretninu, vozilo, supstancu ili instalaciju koju je napustila dok drugi ne počne izvršavati samostalnu kontrolu nad njom, ili postane njezin imatelj, ili operator. Ovo se odgovarajuće primjenjuje i na imatelja životinje (3:208.).

Pravila o objektivnoj odgovornosti nalaze se u 5. poglavlju Načela. Pravilo iz čl. 101. toga poglavlja propisuje da onaj koji obavlja izuzetno opasnu aktivnost objektivno odgovara za štetu karakterističnu za rizik koji ta aktivnost predstavlja i koja iz nje nastane. Aktivnost je izuzetno opasna ako: a) stvara predvidiv i vrlo visok rizik štete, čak i kada se pri njezinom vršenju upotrebljava dužna pažnja i b) nije uobičajena (nije u općoj uporabi). Rizik nastanka štete može biti visok s obzirom na ozbiljnost i vjerojatnost štete. Ovaj se članak ne primjenjuje na aktivnost za koju je objektivna odgovornost propisana posebnom odredbom ovih Načela, bilo kojeg nacionalnog zakona ili međunarodne konvencije.

Nacionalni zakoni mogu predvidjeti druge kategorije objektivne odgovornosti za opasne aktivnosti koje nisu i izuzetno opasne. Osim ukoliko nacionalno pravo ne predviđa drugačije, dodatne kategorije objektivne odgovornosti mogu se pronaći analogijom u drugim izvorima usporedivog rizika štete (čl. 5:102).

4.3. Zaključno o granici primjene pravila o odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti prema odredbama DCFR-a i Načela

I DCFR i Načela zadržala su kao osnovno pravilo odgovornost na temelju krivnje, te razlikuju namjeru i nepažnju kao njezine osnovne oblike. Povreda

⁷⁷ To je pravilo o "razvojnom riziku" kao mogućem egzoneracijskom razlogu. Naime, jednom od dvije opcijske odredbe Smjernice 85/374/EEZ (čl. 15. st. 1. toč. b), dopušteno je državama članicama isključiti razvojni rizik, odnosno svojim pravom predvidjeti odgovornost proizvođača i kada dokaže da stanje znanosti i tehničkog znanja u vrijeme stavljanja proizvoda u promet nije omogućavalo otkrivanje nedostatka. DCFR je priznao navedeni razlog egzoneracije, ali je zbog navedene opcijske odredbe, ostavio mogućnost da ga nacionalno pravo ne priznaje. Više o razvojnom riziku i raspravama koje je izazvao vidi: Baretić, Marko, odgovornost za neispravan proizvod, u: Baretić, Marko et al., Novi Zakon o obveznim odnosima – najznačajnije izmjene – novi instituti, Inženjerski biro, Zagreb, 2005., str. 251.-254. i Petrić, Silvija, Bukovac, Puvača, Maja, Problem razvojnih rizika kod odgovornosti za neispravan proizvod, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 6., Mostar, 2008., str. 208.-223.

standarda ponašanja, posebno propisanih ili onih koji se očekuju od razumno pažljive osobe, skrivljeno je ponašanje i dovodi do odgovornosti za štetu.

DCFR je, u odnosu na Načela, slučajevima objektivne odgovornosti za štetu posvetio puno više odredbi, posebno propisavši tu vrstu odgovornosti za štetu koju prouzroče zaposlenici i zastupnici, štetu prouzročenu neispravnim stanjem nekretnine, štetu koju prouzroče životinje, neispravan proizvod, motorno vozilo te opasne supstance ili imisije. Načela su objektivnu odgovornost predvidjela samo za izuzetno opasne aktivnosti. Međutim, i DCFR, i Načela ostavljaju nacionalnim pravima mogućnost proširenja područja objektivne odgovornosti i izvan njihovim pravilima zahvaćenih područja odgovornosti, pa je time i pitanje "sivih zona" ostalo pitanje na koje odgovor mogu dati samo nacionalna prava.

Iz odredbe kojom je DCFR-om ostavljena mogućnost šire primjene objektivne odgovornosti, ipak je jasno da se očekuje da to budu posebno propisani slučajevi odgovornosti, a ne neka opća odredba o objektivnoj odgovornosti, poput čl. 1045. st. 3. ZOO-a. Čl. 3:207. DCFR-a, naime govori o drugim slučajevima objektivne odgovornosti propisanim nacionalnim pravom u kojima je izvor opasnosti izvan onih obuhvaćenih njegovim odredbama. To bi, dakle trebali biti posebno propisani slučajevi s definiranim izvorima opasnosti.

Načela, koja su obuhvatila objektivnom odgovornošću samo izuzetno opasnu aktivnost, ostavila su nacionalnim zakonima propisati druge kategorije objektivne odgovornosti i za opasne aktivnosti čija opasnost nije izuzetna, a priznaju i mogućnost da se, osim ukoliko nacionalno pravo ne predviđa drugačije, dodatne kategorije objektivne odgovornosti izvode analogijom iz drugih izvora usporedivog rizika štete (čl. 5:102). I ovdje se polazi od toga da su opasne aktivnosti za koje je propisana objektivna odgovornost propisane, a nešto šire područje moguće "sive zone" omogućilo bi, tamo gdje nije zabranjeno, analognu primjenu pravila o objektivnoj odgovornosti.

5. Zaključne napomene

Određiti jasne granice područja primjene subjektivne i objektivne odgovornosti za štetu u suvremenom se odštetnom pravu čini vrlo teškim. Proces približavanja njihovih pravila tekao je istovremeno iz dva smjera. Broj posebnih slučajeva objektivne odgovornosti kontinuirano je rastao i širilo se područje primjene objektivne odgovornosti za štetu. S druge strane, i odgovornost na temelju krivnje postajala je sve stroža jer su teret dokaza krivnje prebacili, bilo sami zakonodavci, bilo sudska praksa i standardi pažnje postajali su sve stroži.

Za naše je pravo specifična vrlo široka mogućnost primjene pravila o objektivnoj odgovornosti za štete prouzročene opasnom stvari i opasnom djelatnošću, jer iste zakonodavac nije definirao. To je, s gledišta interesa oštećenika (i pod pretpostavkom da je štetnik sposoban za plaćanje naknade), vrlo dobro rješenje. Ipak, moramo uočiti da ono ostavlja i mogućnost preširoke primjene pravila o objektivnoj odgovornosti za štetu, budući da bi ona, ipak, trebala biti izuzetak, a odgovornost na temelju presumirane krivnje pravilo. Usporedba s poredbenim

pravom pokazuje da se za stvari i djelatnosti od kojih potječe pojačana opasnost, a nije posebno propisana objektivna odgovornost, odgovara "postroženo", ali još uvijek na temelju krivnje. I bez primjene objektivne odgovornosti za štetu, odgovornost, dakle može biti dovoljno stroga.

Ima li praktične potrebe zadržati tako "širom otvorena vrata" mogućoj primjeni objektivne odgovornosti za štetu? Usporedba s poredbenim pravom i onim što se smatra najbližim mogućem zajedničkom odštetnom sustavu europskih zemalja, čini se da ukazuje na negativan odgovor. Tradicija našega prava argument je za suprotno mišljenje, ali koliko je jak, pokazat će vrijeme. Za izuzetno opasne stvari i djelatnosti na zakonodavcu je da izričito propiše objektivnu odgovornost. Na svima nama je da, kako u svakodnevnom, privatnom životu, tako i u profesionalnom djelovanju postupamo pažljivo, onako kako se od nas očekuje. Potencijalnu opasnost može i treba uočiti i onaj o čijoj se stvari/djelatnosti radi, i onaj kojem opasnost prijeti. Smatramo da je našem odštetnom pravu u nekim konkretnim slučajevima doprinos sudske prakse mogao biti veći razradom očekivanih standarda ponašanja, nego što je bio samom kvalifikacijom te stvari i djelatnosti kao opasne. Odnosi se to, naravno, na slučajeve gdje je povećana opasnost bila izazvana krivnjom štetnika.

Budući da je rizik, da od nečega što koristimo i čime se bavimo nama nastane šteta, ali i drugima nanesimo štetu, postao sastavni dio života, zaista je teško ocijeniti koje se to stvari i djelatnosti, izvan onih za koje je to posebno propisano, ističu svojom opasnošću i dovoljno su opasne za primjenu objektivne odgovornosti, a koje, iako je njima prouzročena šteta, ipak to nisu. Svi vlasnici stvari i oni koji se bave određenim djelatnostima, trebali bi unaprijed znati je li njihova stvar/djelatnost ne samo opasna u općem smislu, već i pravno kvalificirana kao takva i da bi za eventualnu štetu mogli tako strogo odgovarati. Bilo bi stoga poželjno da zakonodavac odredi, barem okvirno, kategorije opasnih stvari i djelatnosti. To bi, kao i u poredbenom pravu, potaklo razvoj osiguranja od odgovornosti za njima prouzročene štete, čime se rizik socijalizira i "pravednije" raspoređuje, a oštećenika lišava rizika da, iako mu štetnik odgovara na temelju objektivne odgovornosti, ostane bez naknade zbog njegove insolventnosti.

Summary

THE GREY ZONES OF TORTIOUS LIABILITY – THE AREA OF POSSIBLE APPLICATION OF THE FAULT-BASED LIABILITY RULE AND STRICT LIABILITY RULE FOR DAMAGES

The article deals with the issue concerning the limits of area of possible application of the fault-based liability rule and strict liability rule for damages in Croatian and comparative law. The development of Law of Damages has led to a situation in which these limits become less and less clear and visible in practice. In certain areas of liability the liability according to presumed guilt moved toward the objective liability, wherein a special contribution has been given by court practice in comparative law. On the other hand, special cases of objective liability acknowledge different types and number of exonerative reasons, and consequently, some of them are relatively mild in regards to their "severity". Croatian law, due to the fact that court practice decides in every individual case which objects and activities should be considered as dangerous and which should not, has a liability area recognized by the law in which the issue concerning the application of subjective or objective liability for damage is permanently under discussion.

Key words: *liability for damages, fault-based liability for damages, strict liability for damages, culpability, dangerous object, dangerous action.*

Riassunto

**LE "ZONE GRIGIE" DELLA RESPONSABILITÀ
EXTRACONTRATTUALE – I POSSIBILI AMBITI APPLICATIVI
DELLA RESPONSABILITÀ CIVILE PER COLPA E DELLA
RESPONSABILITÀ CIVILE OGGETTIVA**

Il lavoro tratta la questione dei confini del possibile ambito applicativo delle regole in materia di responsabilità civile per colpa e di responsabilità civile oggettiva nel diritto croato e nel diritto comparato. L'evolversi del diritto risarcitorio ha condotto alla conseguenza che nella prassi il confine è diventato sempre meno fisso e chiaro. La severa responsabilità fondata sulla colpa presunta in certi settori dell'illecito s'è avvicinata alla responsabilità oggettiva; nel diritto comparato un rilevante contributo in tale senso è stato offerto dalla giurisprudenza. Dall'altra parte, ipotesi particolari di responsabilità oggettiva riconoscono diversi tipi e casi di cause d'esonero, sicché alcune di tale ipotesi quanto a "severità" sono piuttosto lievi.

Il diritto croato, consentendo alla prassi giurisprudenziale di decidere in ogni singolo caso concreto quali cose od attività siano pericolose e quali, invece, non lo siano, si trova ad avere un settore disciplinato dalla legge, nel quale, nondimeno, la questione circa la responsabilità soggettiva od oggettiva rimane aperta.

Parole chiave: *responsabilità civile, responsabilità civile soggettiva, responsabilità civile oggettiva, colpa, cosa pericolosa, attività pericolosa.*

